

تحلیل روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی موجود در مرکز

مجری: مریم خسروی؛ همکار: بهزاد دوران، داوران: دکتر زهره خسروی و محمود بابائی - پاییز ۱۳۷۸

فصل اول:

مقدمات

مقدمه

از نظر بوشا (Busha & Harter, 1980)، تحقیق در چارچوب کلی و وسیع خود همانا جستجوی سیستماتیک برای دستیابی به دانش است.

اما تحقیقات علمی به مراتب دقیق‌تر از بیان ساده بوشا است. دانشمندان ابتدا اهداف تحقیق خود را انتخاب کرده، مسائل مورد بررسی خود را توضیح می‌دهند، سپس روش‌هایی را انتخاب می‌کنند که بتوان با آن پدیده‌ها را مشاهده و اندازه‌گیری نمود و در رابطه با فرضیه‌های کلیدی و اصلی به تفسیر پرداخت.

ضرورت و اهمیت تحقیق

شرط پویایی هر شاخه علمی، وجود پژوهش در آن رشته علمی است و شناخت وضعیت فعلی تحقیقات، گام نخست و اصلی در برنامه‌ریزی پژوهشی تلقی می‌شود.

تحقیق مانند هر کار دیگری، دانشی است که مستلزم شناخت اصول و قواعد و روش‌هاست و پژوهشگر با فرا گرفتن و قبول کردن آن اصول، علاوه بر اعتبار بخشیدن به دستاوردهای تحقیقاتی خویش و دستیابی به نتایج جدید و مفید در سایه جستجو و کاوش مستمر و بی‌وقفه، چه بسا به ترمیم خطایای پیشین خود یا دیگران نیز توفیق یابد.

در نظام‌های آموزشی و پژوهشی دانشجویان و فارغ‌التحصیلان دوره‌های کارشناسی ارشد و دکترای تخصصی به عنوان پژوهشگر شناخته می‌شوند. این دوره‌ها در نظام واحدی آموزش عالی در ایران پس از گذراندن تعدادی واحد درسی با تدوین رساله یا پایان‌نامه تحصیلی تمام می‌شود و احتمالاً همین پایان‌نامه تحصیلی است که ملاکی برای قرار دادن فارغ‌التحصیلان در زمره محققان کشور محسوب می‌شود.

به نظر می‌رسد هنوز قابلیت‌ها و توانهای اطلاعاتی و پژوهشی پایان‌نامه‌ها به درستی تبیین نشده است و تا چنین اقدامی صورت نگیرد نمی‌توان توجه و عنایت بیشتری را نسبت به این منابع انتظار داشت.

هدف اساسی از انجام این بررسی، دستیابی به الگویی جامع و مانع در تدوین پایان‌نامه‌ها است. استاندارد نمودن چارچوب تدوین پایان‌نامه‌ها به منظور فراهم آوردن امکان دستیابی سریع و مناسب به محتوای آنها، شناخت و ارزیابی نقاط قوت و ضعف هر یک از مباحث علمی که در پایان‌نامه‌ها مورد پژوهش قرار می‌گیرند، و نیز تبیین حد و مرز آنچه که اصولی و صحیح است از آنچه که لغو و بیهوده و در راستای صرفاً رفع تکلیف است. همچنین به منظور ارزشیابی عملکرد پژوهش دانشگاه‌های کشور و در راستای افزایش بهره‌وری و اثربخشی فعالیتهای پایان‌نامه آنها، پیروی کلیه دانشگاه‌ها و دانشجویان از روشی یکنواخت، می‌تواند گام مهمی در اجرائی نمودن این امر خطیر باشد.

پیش‌آغازی

پایان‌نامه یا تز یا رساله (thesis or dissertation) یکی از مدارک غیرچاپی است که بازده نهایی یک برنامه تحصیلی در مقطع عالی است که از نظر علمی هدف آن گزارش یک تحقیق علمی است و از نظر دانشگاهی و حرفه‌ای هدف اصلی آن نشان دادن توانایی دانشجو در هدایت و پیشبرد یک پژوهش علمی.

در مفهوم امروزی پایان‌نامه گزارش کاملی از کار عملی محقق یا محققانی است که به اتمام رسیده‌است مشروط بر این که همه مراحل مورد بحث را از همان زمانی که به شکل اندیشه بوده تا وقتی که به صورت نتایج مدون در آمده، در برگیرد.

در پایان‌نامه‌ها، که حاصل تلاش دانشجویان و مدرسین در تحقیقات است، باید روش تحقیق به عنوان شالوده کار مطرح باشد. لذا سوال‌های پژوهش حاضر بدین ترتیب است که:

- ۱- آیا پایان‌نامه‌ها دارای بیشتر مراحل تحقیق است؟ به چه میزان؟
 - ۲- آیا در پایان‌نامه‌ها ترتیب مراحل تحقیق رعایت شده است؟ به چه میزان؟
 - ۳- در پایان‌نامه‌ها از چه تکنیک‌هایی برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است؟
 - ۴- آیا در پایان‌نامه‌ها معیارهای تدوین گزارش تحقیق علمی (پایان‌نامه‌ها) رعایت شده است؟
- برای تحدید مسئله تحقیق، پایان‌نامه‌های مذکور به پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و دکترای رشته روانشناسی موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران محدود میشود.

تحلیل روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی موجود در مرکز

مجری: مریم خسروی؛ همکار: بهزاد دوران، داوران: دکتر زهره خسروی و محمود بابائی - پاییز ۱۳۷۸

فصل دوم:

مطالعات اکتشافی

مقدمه

انجام ارزیابی‌های متنوع بر روی فعالیتهای بخشهای مختلف کتابخانه، امروزه رواج بسیاری دارد و به‌صورت‌های گوناگون انجام می‌گیرد اما متأسفانه در مورد ارزیابی پایان‌نامه‌ها، تحقیق چندانی به عمل نیامده است. بررسی‌های مربوط به پایان‌نامه‌ها در حال حاضر در ایران تحت عناوین مشابه «فهرست پایان‌نامه»، «فهرست توصیفی رساله‌ها»، «فهرست موضوعی پایان‌نامه»، «چکیده پایان‌نامه‌ها»، «بررسی وضع رساله‌ها»، «کتابنامه تحلیلی پایان‌نامه‌ها» و «راهنمای نگارش پایان‌نامه‌ها» و در خارج تحت عناوین Dissertation abstracts در آمریکا و Catalogue de theses در فرانسه وجود دارد که اکثراً به‌صورت سیاهه‌های توصیفی شامل اطلاعات کتابشناختی و در برخی موارد همراه با چکیده‌ای از پایان‌نامه‌ها است.

تاریخچه در ایران

۱. اسفندیاری (۱۳۵۸) در تحقیقی تحت عنوان «ارزیابی پایان‌نامه‌های فوق لیسانس کتابداری دانشگاه‌های تهران و شیراز» به بررسی یکایک رساله‌ها پرداخته و ضمن ارائه مشخصات کتابشناختی، توصیف مختصری نیز در مورد نحوه گردآوری اطلاعات و جامعه تحت بررسی داد. و به نتایج زیر دست‌یافته است:

الف: به نسبت، فارغ‌التحصیلان دانشگاه شیراز در سطح گسترده‌تری به تحقیق پرداخته‌اند.

ب: تحقیقات انجام گرفته بر روی منابع و مراجع موجود در کتابخانه دانشگاه شیراز بیشتر است.

× همانطور که ملاحظه می‌شود نامبرده در مقایسه‌ای بدوی، به سطح تحقیقات انجام شده و نیز تعداد موارد استفاده از منابع موجود در دو دانشگاه شیراز و تهران پرداخته است.

۲. بنی‌اقبال (۱۳۶۸) در مقاله‌ای تحت عنوان «پایان‌نامه‌ها به عنوان ابزار تحقیق و اطلاع‌رسانی» به بررسی پایان‌نامه‌ها و ارائه پیشنهاداتی برای بهبود شرایط موجود پرداخته و به این نتیجه رسیده که پایان‌نامه‌ها به جای آنکه تحقیقی برخاسته از ذوق و شوق باشند به انجام وظیفه‌ای بی‌ارزش مبدل شده‌اند، و اولین عامل ایجاد کننده در چنین حالتی را عدم توجه اساتید راهنما و دومین عامل را عدم اطلاع دانش پژوهان از تحقیقات انجام شده و نتایج حاصل از آنها، شناخته است.

× آنچه‌آنکه بنی‌اقبال ذکر میکند پایان‌نامه‌ها که حاصل یک مطالعه منظم و اصولی در باره یک مسئله مهم است و به وضوح مشکلات را مشخص می‌کند، به لحاظ کم اهمیت دادن به تحقیقات و پژوهشی در کشور، تنها به جهت رفع تکلیف صورت می‌گیرد.

۳. غفرانی (۱۳۷۱) در گزارش تحقیق خود تحت عنوان «نگاهی به بررسی تجزیه و تحلیل طرح‌های تحقیقاتی معاونت

پژوهشی و برنامه‌ریزی دانشگاه تهران مجموعاً ۵۲۷ طرح در حوزه‌های علوم انسانی و اجتماعی، کشاورزی، علوم و فنون و دامپزشکی را مورد بررسی قرار داده است.

پراکنش طرح‌های تحقیقاتی از نظر رشته

علوم و فنون	کشاورزی	علوم انسانی و اجتماعی	دامپزشکی
٪۳۹/۲	٪۲۶/۷	٪۲۳/۵	٪۱۰/۴

پراکنش طرح‌های تحقیقاتی از نظر نوع

کاربردی	بنیادی	بنیادی - کاربردی	اظهار نشده
٪۱۸/۸	٪۷/۶	٪۱/۹	٪۷۱/۸

نامبرده بدنه اصلی طرح‌های تحقیقاتی را به ۵ بخش تقسیم نموده است: مشخصات موضوعی، نیروی انسانی، مشخصات اجرایی، هزینه‌ها و وضعیت اجرا که فقط بخش اول یا مشخصات موضوعی به پژوهش کنونی مربوط می‌شود و به بررسی طرح‌ها از لحاظ نوع، فرضیه، مسأله، سابقه و روش تحقیق پرداخته است:

فاقد سابقه در ایران	سابقه در خارج	فاقد سابقه	نامشخص	اظهار نشده
٪۲۶/۷	٪۳۹/۲	٪۳/۸	٪۱۶/۳	٪۴۰/۶

آنچنانکه ملاحظه می‌شود تنها گوشه‌ای از کار غفرانی به این پژوهش مربوط می‌شود، که از لحاظ نوع تحقیق بیشترین مقدار بعد از اظهار نشده مربوط به کاربردی می‌باشد و از میان ۵۲۷ طرح، ۱۰/۸٪ آنها به طرح فرضیه پرداخته‌اند و در مبحث سابقه تحقیق بعد از اظهار نشده بیشترین سابقه در خارج بوده است.

۴. اکرمی (۱۳۷۱) در تحقیق خود تحت عنوان «ارزیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری از نظر کاربرد روشهای تحقیق در آنها از سال ۱۳۷۰-۱۳۵۵ در سه دانشگاه تهران، شیراز و علوم پزشکی ایران» به مطالعه ۲۱۴ رساله تحقیقی دانشجویان کارشناسی ارشد کتابداری بین سالهای مذکور پرداخته است. از میان این تعداد پایان‌نامه تنها ۲۱ مورد بطور کامل دارای معیارهای لازم ذکر شده برای پایان‌نامه علمی بوده‌اند. نتایج اکرمی باینصورت می‌باشد:

واژه‌ها و اصطلاحات مهم	سابقه تحقیق	نقل قول مستقیم و اطلاعات کتاب‌شناسی	جامعه مورد تحقیق	نمونه و روش نمونه‌گیری	روش جمع‌آوری اطلاعات
٪۵۲/۳۳	٪۵۴/۲	٪۶۰/۷۵	٪۶۵/۵۵	٪۵۸/۴۱	٪۸۷/۵۵

او همچنین به بررسی کیفیت پایان‌نامه‌های گذرانده شده در سه دانشگاه پرداخته است که در این میان دانشگاه علوم پزشکی ایران تقریباً فاکتورهای ارزیابی مورد نظر محقق را رعایت نموده است و پربارترین پایان‌نامه‌ها بوده است و کمترین

ارزش علمی را پایان‌نامه‌های دانشگاه تهران داشته‌اند (البته بیشترین درصد پایان‌نامه‌ها بوده است).

× اصول کار اکرمی تقریباً همانند طرح حاضر است با این تفاوت که :

۱- در طرح حاضر رویه‌ای خاص برای ارزیابی روش تحقیق پایان‌نامه‌ها ارائه گردیده و براساس آن‌الگو، به نقد و بررسی، تعدادی از پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی پرداخته شده است.

۲- در پایان‌نامه مذکور به حضور و غیاب سرفصلهای محققین و آنچه موجود بوده (بیان مسئله، اهداف تحقیق، داشتن فرضیه، محدودیتهای تحقیق، واژه‌ها، سابقه تحقیق، نقل قولها، جامعه تحقیق، نمونه و روش نمونه‌گیری، روش جمع‌آوری اطلاعات، روشهای آماری تحلیلی، فهرست منابع، چکیده و رعایت اصول گزارش تحقیق) توجه شده است. بدون آنکه به کیفیت و کمیت آنها پرداخته باشد.

۳- اکرمی به مقایسه روش تحقیق در پایان‌نامه‌ها در سطح سه دانشگاه پرداخته است.

۴- در پایان‌نامه ذکر شده، نتایج اعلام شده، در حد آمار توصیفی است و تحلیل آماری بر روی آنها انجام نشده است.

۵- در طرح حاضر، مراحل یک تحقیق در پرده‌های سه گانه که از یکدیگر جدا و مستقل نیستند، بلکه با کمک متقابل یکدیگر تکمیل میشوند، در نظر گرفته شده است.

۵. در سمینار بررسی روشها و فنون مورد استفاده در آموزش و پژوهش علوم اجتماعی کشور که در تیرماه ۱۳۷۴ برگزار گردید سریع القلم در مقاله‌ای تحت عنوان «حد فاصل میان روش تحقیق و روش‌شناسی در علم سیاست» کوشیده است که روش‌شناسی را به عنوان یک خصیصه ویژه در کلیت علوم انسانی مورد بحث قرار دهد.

× نامبرده تلاش نموده است که اهمیت روش‌شناسی یا متدولوژی را در رشته‌های علوم انسانی بیان نماید.

۶. در نخستین سمینار آموزش عالی در ایران که در آبانماه سال ۱۳۷۵ برگزار گردید. ایمان در مبحثی تحت عنوان «ابهام روش‌شناسی و تگناهای پژوهش در ایران» سعی دارد با استفاده از مشاهده اسنادی‌ضمن بررسی و ارزیابی متدولوژیهای موجود علوم انسانی (اثباتی - تفسیری و انتقادی) فقدان یک متدولوژی روشن در تحقیقات علوم انسانی کشورمان را به عنوان تگناهای اساسی در ایران مطرح نماید. در این نوشتار، تحقیق به عنوان رفتاری علمی که در یک فرآیند و در قالب سه عنصر انجام میگردد، تعریف شده است که در این میان روش‌شناسی به عنوان محل اتصال آن روی دیگر اهمیت فراوانی دارد و ابهام در آن ممکن است سبب گمراهی علمی و یا سرگشتگی تحقیقات در جامعه شود.

× ایمان در تحقیق خود، نبود یک متدولوژی روشن را به عنوان یک معضله در تحقیقات کشور معرفی نموده است که در سایه آن تحقیقات بتواند مسیر خود را پیدا نمایند.

سابقه تحقیق در جهان

متأسفانه تحقیقی در ارتباط با موضوع این پژوهش در پایگاههای اطلاعاتی خارجی، بدست نیامد.

جمع‌بندی تحقیقات

براساس گفته‌های پیشین، ارزیابی منابع تاکنون تنها در سطح نظری مطرح گردیده در حالیکه ارزیابی‌روایی تحقیقات میتواند در دو سطح نظری و عملی باشد، که از نظر نگارنده اگر ارتباط این دو سطح قطع شود، پژوهشها به عنوان اسنادی باقیمانده در بایگانه‌ها و کتابخانه‌ها (و حداکثر به عنوان منابعی که هیچگاه اعتبار اجرایی و تجربی آن ارزیابی نمیشود) خاک خواهد خورد. (ایمان، ۱۳۷۵)

در مدارک ذکر شده، اسناد بطور سطحی بررسی گردیده است که از این جهت طرح حاضر عمیق‌تر و کمی‌تر می‌باشد و نیز هیچکدام رویه‌ای خاص برای روش تحقیق ارائه ننموده‌اند.

تحلیل روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی موجود در مرکز

مجری: مریم خسروی؛ همکار: بهزاد دوران، داوران: دکتر زهره خسروی و محمود بابائی - پاییز ۱۳۷۸

فصل سوم:

طرح نظری و مدل تحلیلی تحقیق

۱- روش‌شناسی (methodology)

دستیابی به شناخت علمی میسر نخواهد بود، مگر زمانی که با روش‌شناسی درست صورت پذیرد. روش‌شناسی مبحثی است که به بررسی روشهای شناخت در علوم می‌پردازد. این مبحث می‌تواند شامل همه جوانب روش شناخت شود مباحث روش‌شناسی از هنگامی آغاز شد که علوم مختلف تفکیک شدند و برای هر یک ویژگیهای خاصی در نظر گرفته شد. (عزتی، ۱۳۷۶)

آنچه روش علمی را از سایر روشهای بدست آوردن دانش جدا می‌سازد، هم مفروضه‌هایی است که بدان تکیه دارد و هم متدولوژی آن. متدولوژی علمی نظامی است از قواعد و روشهای بارز که پژوهش بر آن بنا نهاده میشود و ادعاهای علمی آن مورد ارزشیابی قرار می‌گیرد. این نظام نه بسته است و نه خطاپذیر. قواعد و روشها به گونه مستمر اصلاح می‌شود و بهبود می‌یابد. دانشمندان برای مشاهده، استنباط، تعمیم و تحلیل، همواره به دنبال وسایل جدیدی‌اند. وقتی این وسایل تهیه شود، چنانچه با مفروضه‌های زیربنایی روش علمی هماهنگ باشد، درون نظام قواعدی که حاکم بر متدولوژی علمی است قرار می‌گیرد و در آن ادغام میشود.

وظیفه عمده متدولوژی این است که ارتباط بین دانشمندان را که تجربه مشترک دارند و یا مایلند در آن سهیم باشند، تسهیل سازد. علاوه بر این از طریق بارز ساختن، همگانی ساختن، و قابل قبول کردن قواعد متدولوژی، چارچوبی برای تجدید و تکرار و انتقاد سازنده بوجود می‌آید. متدولوژی علمی، پایه‌های منطقی دانش مستدل را بیان میدارد منطق همراه با مشاهده‌های واقعی، ابزار ضروری روش علمی بشمار می‌آید (هومن، ۱۳۷۶) روش‌شناسی را می‌توان از چند دیدگاه مدنظر قرار داد:

از دیدگاهی، روش‌شناسی، مطالعه منظم و منطقی اصولی است که تفحص علمی را راهبری میکنند. از این دیدگاه، روش‌شناسی به عنوان شاخه‌ای از منطق و یا حتی فلسفه است. دیدگاه دیگر روش‌شناسی را شاخه‌ای از علم می‌داند. در مقابل: تالکوت پارسنز در اثرش «ساخت عمل اجتماعی» می‌نویسد:

«روش‌شناسی در اصل با روشهای پژوهش تجربی نظیر آمارشناسی، مطالعه موردی، مصاحبه و غیره سرو کار ندارد. بلکه ملاحظه زمینه‌های کلی برای اعتبار کار علمی است. پس روش‌شناسی نه دقیقاً یک رشته فلسفی، نه دقیقاً رشته‌ای علمی است.»

در مقابل این دیدگاههای بسیار فلسفی، لازار سفلد (Lazarsfeld) و روزنبرگ (Rosenberg) در اثرشان پژوهش اجتماعی (۱۹۹۵) دیدگاهی دیگر دارند. به نظر آنان باید تأکید بر مسائل ملموس تحقیق نهاده شود. در این دیدگاه روش‌شناسی را، فارغ از ابعاد فلسفی، به نظام یا مجموعه‌ای به هم پیوسته از قواعد، اصول و شیوه‌های معمول در یک رشته از دانش اطلاق می‌کنند.

پس میتوان بطور خلاصه گفت :

- بعضی روش‌شناسی را مبحثی نظری میدانند که با تعقل، منطق و فلسفه پیوسته است.

- بعضی دیگر روش‌شناسی را از فلسفه جدا دانسته، آن را یک رشته علمی میدانند.

- و برخی نیز، در این راه، بر علمی دانستن روش‌شناسی و جداسازی آن از فلسفه، بیشتر تأکید دارند.

آنان ضمن پذیرش منطق، فلسفه و بطور کلی تعقل در کار روش و احراز شناخت، معتقدند باید بامباحث ملموس و پدیده‌های حیات انسانی تماسی نزدیکتر برقرار سازیم (ساروخانی، ۱۳۷۳). پژوهش به عنوان رفتاری علمی که در فرآیندی خاص دنبال شود، بر سه عنصر اساسی: نظریه، روش‌شناسی، و روش، استوار است. تحقیق اگر براساس نظریه‌ای روشن، به طرح الگوی مطالعاتی بپردازد و چگونگی ارزیابی الگو را از طریق روش‌شناسی متأثر از همان نظریه تعریف کند و در نهایت به وسیله روشهای سازگار با آن نظریه و روش‌شناسی، الگو را مورد ارزیابی قرار دهد، بی‌شک دارای روایی ساختی (structure validity) بالایی خواهد بود. در پژوهش، از میان این سه عنصر، نقش روش‌شناسی بارزتر و مهم‌تر از دو عنصر دیگر است، چون روش‌شناسی به عنوان مجرای ارتباطی بین نظریه و روش در ایجاد ارتباط نظام‌مندانه و هماهنگ سطح نظری (تئوریک) و علمی (تجربی) نقش مهمی ایفا می‌کند. نبود روش‌شناسی روشی در تحقیق، ممکن است به ضعف نظری و یا انتخاب روشی نامتناسب در نظریه منجر شود که در این صورت، یافته‌ها نمی‌توانند بیانگر واقعیت باشند و یا در برنامه‌ریزیها مورد استفاده قرار گیرند. (ایمان، ۱۳۷۵) بدین ترتیب باید گفت در بین انواع دیدگاه‌های روش‌شناسی، شیوه‌های علمی مورد نظر ماست و چنین شیوه‌هایی جز با اتخاذ روشهای دقیق میسر نیست.

۱- روش چیست ؟

دکارت در اثرش «گفتار در روش» روش را راهی میدانند که به منظور دستیابی به حقیقت در علوم باید پیمود. در عرف دانش، روش را مجموعه شیوه‌ها و تدابیری دانسته‌اند که برای شناخت حقیقت و برکناری از لغزش به کاربرده میشوند، بطور دقیقتر روش به سه چیز اطلاق می‌شود:

۱- مجموعه طرقی که انسان را به کشف مجهولات و حل مشکلات هدایت می‌کنند.

۲- مجموعه قواعدی که هنگام بررسی و پژوهش واقعیات باید به کار روند.

۳- مجموعه ابزار یا فنونی که آدمی را از مجهولات به معلومات راهبری می‌نمایند.

بدین قرار ملاحظه میشود که روش، لازمه دانش است و هیچ دانشی بدون روش قابل تصور نیست، اعتبار دستاوردهای هر دانش نیز، به ایقان روش یا روشهایی وابسته است که در آن مورد استفاده قرار گرفته است. (ساروخانی، ۱۳۷۳) وقتی در هر بررسی علمی صحبت از روش تحقیق می‌شود، ذهن محقق سریعاً متوجه اندیشیدن به طریق علمی می‌گردد، به لحاظ فلسفی منظور از روش، تمامی راهها و روشهایی است که ما را به مقصود هدایت می‌کند، در حالیکه به لحاظ علمی مقصود از روش، تمامی نکات و تدابیری است که بتواند هر چه بیشتر ما را از خطا مصون بدارد و در راه رسیدن به حقیقت امریاری دهد. به عبارتی روش، مجموعه قوانین و مقررات علمی است که محقق برای رسیدن به حقیقت باید از آنها پیروی کند. (طالب، ۱۳۶۹)

۲- تحقیق از نظر روش‌شناسی و روش به چه معناست؟

لغت "Research" که ما آن را تحقیق و پژوهش میدانیم از لغت فرانسوی "Recherchen" به معنای (Search back) گرفته شده است. عملی‌ترین قسمت لغت "Search" است که به معنای جستجوی دانش و نیز ایجاد دانش جدید است. دامنه Research فاصله بین دو مرحله جستجو کردن و ایجاد دانش است. همچنین لغت «تحقیق مجدد که بیان کننده مطالعه عمیق در محدوده تحقیق است» معنا میدهد. تحقیق می‌تواند از طریق روشهای استقرایی مشاهده پدیده تعمیم برآن اساس و نیز روشهای مقیاسی از طریق مقیاس صوری یعنی توصیف نتایج خاص از بیانات کلی باشد. (Pillai, 1985) تحقیق از نظر روش‌شناسی عبارتست از کاربرد روشهای علمی در حل یک مسأله یا پاسخگویی به یک سوال. جان دست

معتقد است که بین اصطلاح تحقیق و روشهای علمی تفاوت وجود دارد و اشاره دارد که تحقیق دارای فرآیند رسمی تر، و عمیق تر در اجرای روش تحلیل علمی است. به عبارتی تحقیق را میتوان تجزیه و تحلیل و ثبت عینی و سیستماتیک مشاهدات کنترل شده که ممکن است به پروراندن قوانین کلی، اصول یا نظریه‌هایی بیانجامد و به پیش‌بینی و یا احتمالاً به کنترل نهایی رویدادها منتج می‌شود. تعریف نمود. (بست، ۱۹۸۳) و از دیدگاه کرلینجر، تحقیق عبارت است از بررسی و مطالعه منظم، کنترل شده و آزمایشی قضیه‌های فرضی درباره روابط احتمالی بین پدیده‌های طبیعی بادی انتقادی (کرلینجر، ۱۳۷۳)

مراحل تحقیق

هر تحقیق باید مراحل را پشت سر بگذارد تا بتواند به نتیجه برسد. نظرات مختلفی در مورد مراحل یک تحقیق وجود دارد ولی اختلافات ناشی از تفاوت در تقسیمات جزئی تحقیق است. مثلاً دکتر هومن مراحل تحقیق را چنین میدانند: تنظیم مسئله پژوهش، تدوین فرضیه، استدلال، قیاس، مشاهده، آزمون، تجزیه و تحلیل آماری، تفسیر نتایج و بیان قانون. (هومن، ۱۳۷۶)

کیوی و کامپنهود دو محقق بلژیکی، روش علمی را چونان فرآیندی در سه پرده: گسستن، ساختن و مقایسه کردن (یا تجربه) که ترتیب آنها باید مراعات شود، شرح داده و آن را سلسله مراتب پرده‌های معرفت شناختی نامیده‌اند و این اصول روش علمی را به صورت هفت مرحله‌ای که می‌باید پشت سرهم پیمود، معرفی می‌کند. در هر یک از مراحل، عملیاتی را باید انجام داد تا به مرحله بعدی رسید و از پرده‌ای به پرده دیگر پیش رفت. در حقیقت به صورت یک نمایشنامه کلاسیکی که در سه پرده و هفت صفحه اجرا می‌گردد. (کیوی و کامپنهود، ۱۹۸۸)

دکتر طالب روش را دارای ۴ مرحله اصلی می‌داند، به ترتیب: مرحله مقدماتی یا تهیه و تنظیم طرح مسئله، مرحله جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها، مرحله استخراج و تحلیل و تفسیر داده‌ها، مرحله تدوین و تنظیم گزارش نهایی. هر کدام از این مراحل خود شامل مراحل دیگری نیز می‌شود، باین وجود چهار مرحله بالا را اگر بخواهیم براساس نوع کار تقسیم کنیم آنها را می‌توان به سه مرحله تقلیل داد و مرحله سوم و چهارم را یکی انگاشت. زیرا در مرحله اول کار بیشتر ذهنی است و محققین با تهیه و تدوین مسئله، مطالعات متون و تنظیم فرضیات سروکار دارد.

دومین مرحله، جمع‌آوری اطلاعات است که در این مرحله محقق به عینیت و واقعیت سروکار دارد، کمتر کار ذهنی انجام می‌دهد و بالاخره پس از این مرحله محقق به تنظیم و تجزیه و تحلیل داده‌های پردازد و فرضیات را براساس واقعیات می‌آزماید و سپس به تنظیم گزارش دست می‌زند، تمامی این عملیات ذهنی است حال به تشریح هر کدام از این سه مرحله اصلی می‌پردازیم:

الف) مرحله مقدماتی، تهیه و تنظیم طرح و فرضیات تحقیق، برای پرداختن به هر موضوعی ابتدای ذهنی دیده را از بستر واقعیات عینی بیرون می‌کشد این عمل در حقیقت دیالکتیکی است بین ذهن و عین (تفکر و تجربه) برای ارائه یک مقدمه خوب باید تعریف مشخص و معقولی از موضوع ارائه داد. در این قسمت موارد زیر قابل طرح است:

۱- طرح تحقیق و مشخص شدن ابعاد مسئله: هر پژوهشی با طرح یک سوال آغازین شروع می‌شود و این سوال در حقیقت علامت سوالی است که ذهن از واقعیات انتزاع نموده است. چگونگی طرح سوال از اهمیت بسزایی برخوردار است زیرا در واقع محور تحقیق را تشکیل میدهد.

۲- مرحله تدوین چارچوب نظری: در این مرحله از تحقیق پژوهشگر باید تمامی یا لاقل مهمترین نظریه‌ها را در مورد موضوع تحقیق خود جمع‌آوری کند.

۳- فرضیه سازی: در هر پژوهش علمی پژوهشگر باید نسبت به نتایج احتمالی پژوهش خود یک یا چند فرضیه احتمالی در نظر بگیرد تا بتواند در کوشش خود و کار پژوهش را در جهت مشخصی هدایت و از تشتت و پراکندگی در آن جلوگیری کند.

۴- تعریف مفاهیم: بعد از مشخص شدن فرضیات تحقیق نوبت به تعریف مفاهیم میرسد منظور از این قسمت مشخص نمودن و تعیین حدود و ثنور تعریف متغیرها و مفهومیهای فرضیه و تعیین چگونگی اندازه گیری آنها یا همان ساختن مقیاسهای اندازه گیری است.

۵- تعیین جامعه آماری و حجم نمونه: جمعیت یا جامعه آماری همه موارد موجود در مقوله مورد نظرها اطلاق میگردد که در یک یا چند صنعت مشترکند وقتی در یک بررسی به نمونه گیری دست می زنیم به معنی آنست که می خواهیم بجای سرشماری تعداد را به گونه ای انتخاب کرده و اطلاعاتی از آنها جمع آوری کنیم که قابل تعمیم دهیم.

ب) مشاهده:

با توجه به موضوع و فرضیات تحقیق یک یا چند رویه از تکنیکهای خاص جمع آوری اطلاعات انتخاب میشود. دکتر طالب انواع شیوه ها را چنین ذکر می کند: «مشاهده، آزمایش و تجربه، شیوه های استفاده از اسناد و مدارک، شیوه مصاحبه، شیوه پرسشنامه و تحلیل محتوا. ارجحیت خاصی بین این روشهای بررسی وجود ندارد. بلکه ملاک هایی مانند موضوع، هدف، جامعه آماری، منبع اطلاعات محقق را در انتخاب هر کدام از روشهای فوق ملزم میگرداند.» (طالب، ۱۳۶۹)

ج) تحلیل اطلاعات:

بعد از طی مراحل که برشمردیم نوبت به پردازش داده ها و اطلاعات کسب شده میرسد دکتر طالب این مرحله را شامل تقسیمات ریزتری مانند کنترل اطلاعات و داده های گردآوری شده، کدگذاری، استخراج و طبقه بندی، تهیه جدولهای نهایی و تفسیر و تحلیل داده ها میداند. معمولاً در هر پژوهش محقق هم با توصیف و هم با تحلیل سروکار دارد و هر چه محقق سطح تحلیل خود را بالا برد بهمان نسبت در کار تحلیل متغیرها و روشن نمودن ارتباط بین متغیرها موفق تر خواهد بود. در این مرحله ابتدا کدگذاری و استخراج داده ها انجام می شود سپس به توصیف فراوانی متغیرها توجه می شود. برای توصیف راههای مختلفی مانند جداول و نمودار ۲ وجود دارد که بنا به نوع متغیر و همچنین سلیقه محقق از آنها استفاده میشود.

پس از توصیف نوبت به مشخص نمودن نوع ارتباط متغیرها میرسد که در آن تحقق متغیر وابسته را با هر یک از متغیرهای مستقل بوسیله آزمونهای آماری در ارتباط قرار میدهد.

عزتی مراحل فرآیند تحقیق را اینطور تقسیم بندی نموده است:

۱- انتخاب موضوع تحقیق؛

۲- مطالعات شناسایی اولیه؛

۳- انتخاب چارچوب نظری و تدوین فرضیه های تحقیق؛

۴- تهیه و تدوین طرح تحقیق؛

۵- تهیه الگوی تحلیلی؛

۶- شناسایی تکمیلی و جمع آوری اطلاعات؛

۷- تجزیه و تحلیل؛

۸- نتیجه گیری؛

۹- تهیه و نگارش گزارش تحقیق (عزتی، ۱۳۷۶).

او مراحل ۱ تا ۶ را مرحله شناسایی میداند.

جان دیویی مراحل تحقیق را چنین میداند: ۱- انتخاب و عنوان ۲- جمع آوری اطلاعات ۳- ایجاد فرضیه ۴- اثبات ۵- نوشتن رساله

انتخاب عنوان آگاهی عمیق محقق از قسمت مورد علاقه اش را فرا میخواند و مطالعه وسیع قبل از انتخاب موضوع لازم است. عنوان نباید خیلی وسیع و یا خیلی محدود باشد. در جمع آوری اطلاعات از روی مدارکی که در رشته های علوم انسانی منتشر شده اند بعنوان منابع استفاده میشود. در رشته جامعه شناسی سنجیدن مورد لزوم است. در علوم طبیعی

صرفنظر از منابع منتشر شده تجربیات آزمایشگاهی نیز در جمع‌آوری اطلاعات کمک می‌کند. براساس اطلاعات جمع‌آوری شده یک فرضیه‌شکل می‌گیرد. یک فرضیه بیشتر فکر بکر محقق است. یک فرضیه براساس مدارکی که در طی تحقیق جمع‌آوری می‌شود اثبات می‌شود.

مرحله نهایی تحقیق نوشتن رساله است. (Pillai, 1985)

دکتر ساده در چارچوب تحقیق مراحل زیر را بیان می‌کند:

۱- انتخاب موضوع مورد تحقیق

۲- مقدمه و بیان اهمیت موضوع و فواید انجام تحقیق

۳- بیان هدف یا اهداف تحقیق

۴- بیان مسئله یا مسائل علمی

۵- فرضیه‌ها، مفاهیم و متغیرها و تعاریف آنها

۶- ارائه چارچوب نظری

۷- بررسی منابع موجود و تحقیقات گذشته در قالب متون مربوط

۸- انتخاب روش تحقیق مناسب

۹- روشهای جمع‌آوری اطلاعات

۱۰- داده‌پردازی یا استخراج اطلاعات

۱۱- تحلیل داده‌ها

۱۲- تفسیر یافته‌ها

۱۳- نتیجه‌گیریها

۱۴- ارائه پیشنهادها کاربردی

۱۵- تهیه گزارش نهایی

او در بخش نظری و کاربردی را در این چارچوب کاملاً مشخص می‌کند. بخش نظری عملیات محقق از مرحله نخست شروع و تا مرحله نهم ادامه می‌یابد و بخش عملی آن نیز از مرحله نهم تا پایان چارچوب گسترش می‌یابد. (ساده، ۱۳۷۵)

تاکمن در کتابی تحت عنوان «نحوه اجرای تحقیق پرورش» مراحل روش تحقیق را در تعلیم و تربیت بشرح زیر طبقه‌بندی کرده است:

۱- تعیین مسئله

۲- صورت‌بندی فرضیه

۳- تعیین و نامگذاری متغیرها

۴- تعاریف عملیاتی

۵- کنترل و دستکاری متغیرها

۶- انتخاب طرح تحقیق

۷- تعیین و ساختن روشهای اندازه‌گیری و مشاهده

۸- ساختن پرسشنامه و برنامه‌ریزی مصاحبه

۹- تجزیه و تحلیل آماری

۱۰- تهیه گزارش پژوهش

پارتیک محقق دیگری، که مراحل تحقیق را چنین می‌داند:

۱- انتخاب موضوع

۲- مرور ادبیات

- ۳- تشکیل فرضیه
- ۴- تعیین جامعه آماری
- ۵- انجام تحقیق مقدماتی و مصاحبه
- ۶- تهیه پرسشنامه و لیست مصاحبه
- ۷- بررسی مقدماتی
- ۸- تهیه پرسشنامه نهایی
- ۹- انتخاب نمونه
- ۱۰- آموزش مصاحبه‌کنندگان
- ۱۱- جمع‌آوری اطلاعات
- ۱۲- پردازش و تجزیه و تحلیل نتایج
- ۱۳- نوشتن گزارش تحقیق
- ۱۴- انتشار (پارتیک، 1990، Mc.neil, Patrick)

سلتیز و جاهودا (Selltiz & Jahoda, 1959) مراحل تحقیق را به شرح زیر می‌دانند:

- ۱- انتخاب و فرموله کردن مسئله تحقیق
- ۲- طرح تحقیق
- ۳- اندازه‌گیری
- ۴- جمع‌آوری اطلاعات
- ۵- تجزیه و تحلیل و تفسیر
- ۶- گزارش نهایی

بررسی نظری و انتخاب مدل تحقیق

چنانکه ملاحظه میشود ساختار تحقیق در تمام نظریات مورد مطالعه قرار گرفته، یکسان و از جهاتی بسیار شبیه یکدیگرند و اختلافات جزئی ناشی از تقسیمات در روشهای تحقیق، تأثیر خاصی بر نتایج بدست آمده ناشی از استفاده هر یک از الگوها نمیکند.

در این تحقیق مدل نظری کامپنهود و کیوی را به لحاظ ویژگی‌های زیر بعنوان الگوی انتخاب شده است:

۱- این الگو به لحاظ اینکه از مراحل اولیه شکل‌گیری مسئله تا نیل به نتایج و تجزیه و تحلیل رادبرمی‌گیرد، از جامعیت برخوردار است. (الگو جامع است)

۲- از میان جزئیات زاید الگوهای ارائه شده، الگوی مورد نظر مانعیت دارد. (الگو مانع است)

۱- شرح جزئیات الگوی انتخابی

کامپنهود و کیوی، روش علمی را چونان فرآیندی در سه پرده که ترتیب آنها باید مراعات گردد، شرح داده و آنرا سلسله مراتب پرده‌های معرفت‌شناختی نامیده‌اند. این سه پرده عبارتند از:

گسستن، ساختن و مقایسه کردن (باتجربه)

و به صورت هفت مرحله‌ای که باید پشت سرهم پیمود معرفی میکند. در هریک از مراحل عملیاتی را باید انجام داد تا به مرحله بعدی رسید و از پرده‌ای به پرده دیگر پیش رفت. به عبارت دیگر، به صورت نمایشنامه کلاسیکی در سه پرده و هفت صحنه ارائه شده است.

الف) گسستن: اندوخته شناخت نظری ما، پراز پیشداوریها و تصورات قالبی است. از صغراکبراجیدن روی یک زمین سست نتیجه قابل اعتمادی بدست نخواهد آمد. لذا پرده اول روش علمی گستن ازسوابق ذهنی و غلبه بر پیشداوریها است.

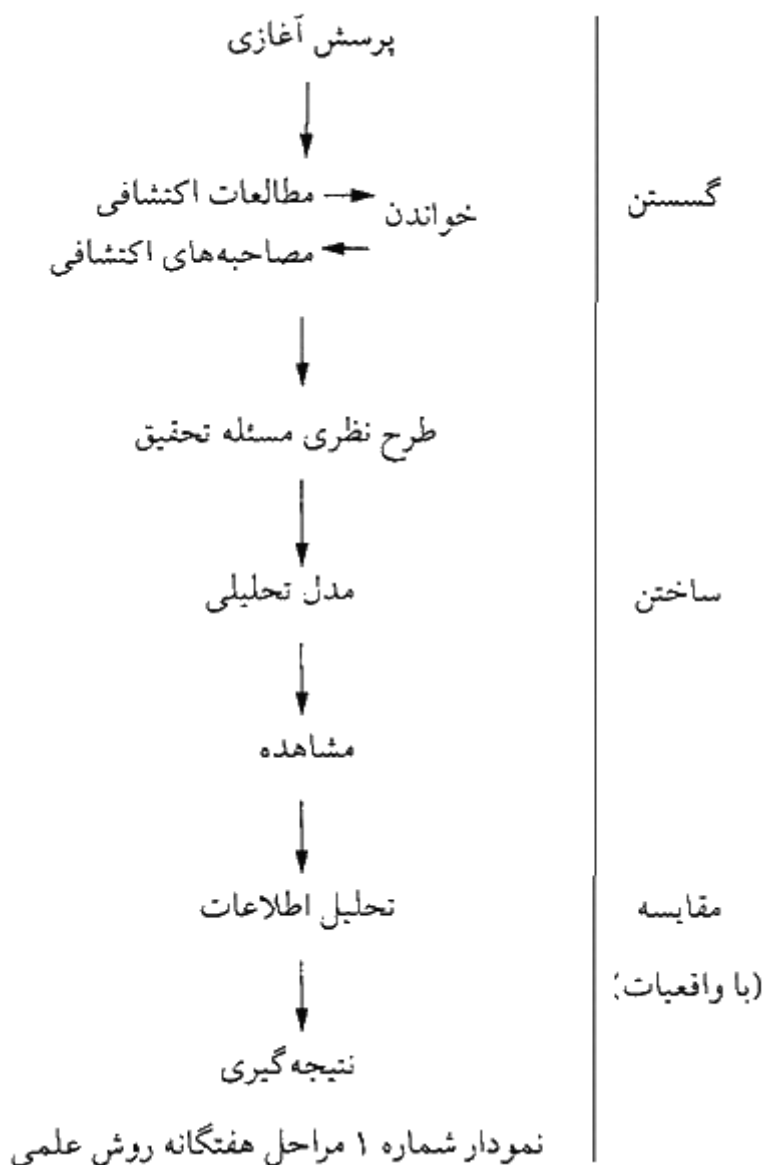
ب) ساختن: این گسستن عملی نخواهد شد مگر برمبنای ساختن پیش فرضهایی که به نظر محقق، متحمل است پدیده مورد نظر را تبیین کند. در پرتو این ساختمان نظری است که محقق می تواند روش کار، عملیات اجرایی و نتایج احتمالی تحقیق را پیش بینی کند. بدون این ساختمان نظری هیچ تجربه معتبری امکان پذیر نخواهد شد. هر قضایه ای را در معرض تجربه با واقعیات قرار نمیدهند.

ج) مقایسه: یک قضایه را نمیتوان علمی دانست مگر وقتی که بتوان درستی یا نادرستی آنرا به تجربه نشان داد. این وارسی وقایع، مقایسه یا تجربه گفته می شود و پرده سوم از فرآیند روش علمی است.

مراحل هفتگانه روش علمی

سه پرده علمی از یکدیگر جدا و مستقل نیستند، بلکه برعکس با کمک متقابل یکدیگر تکمیل میشوند. مثلاً گسستن از سوابق ذهنی و غلبه بر پیشداوریها که در ابتدای تحقیق شروع میشود در ساختمان نظری تحقیق به اتمام میرسد. در عوض، ساختمان نظری بدون مراحل اولیه که به آن گسستن اختصاص دارد ممکن نیست همینطور، ارزش مقایسه داده های تحقیق با واقعیات، به کیفیت ساختمان نظری آن بستگی دارد.

در جریان یک تحقیق پرده های سه گانه روش علمی در توالی عملیاتی که به ۷ مرحله تقسیم شده است به اجرا درمی آید. این مراحل با داشتن حلقه های ارتباطی کنش پس گستر با هم دربرهم کنش دایم هستند. (کامپنهود و کیوی، ۱۹۸۸)

همانگونه که در نمودار شماره ۱ مشهود است مراحل هفتگانه عبارتند از: پرسش آغازی، مطالعات اکتشافی، طرح نظری

مسئله تحقیق (گسستن)، مدل تحلیلی (ساختن)، مشاهده، تحلیل اطلاعات و نتیجه‌گیری (مقایسه).

در این جا لازم است به تعریف این مراحل و ذکر شاخصهای آنها اشاره شود:

الف) گسستن

۱- پرسش آغازی:

هر پژوهشی با طرح یک سؤال آغاز می‌شود و این سؤال در حقیقت سؤال است که ذهن پژوهشگر از واقعیات، انتزاع نموده است. چگونگی طرح سؤال از اهمیت بسزایی برخوردار است زیرا در واقع محور تحقیق را تشکیل می‌دهد.

پرسش آغازی وقتی مفید است که به درستی تدوین شده باشد. لذا باید دارای صفات زیر باشد:

۱-۱- روشنی: پرسش آغازی یک طرح تحقیق باید کاملاً روشن و دقیق طرح شده باشد به گونه‌ای که به راحتی درک شده و ابهامی در ذهن باقی نگذارد.

× شاخص‌سازی: از آنجا که گزاره‌های تحلیلی و کوتاه با حداقل تعداد کلیدواژه (دو کلیدواژه) معمولاً راحت‌تر از جمله‌پردازی‌های طولانی و با کلیدواژه‌های زیاد فهمیده شده و کمتر از آنها ابهام‌آفرینند، لذا اینکه پرسش آغازی (پرسش‌های آغازی) در چند جمله قالب‌بندی شده (تعداد جمله) و هر جمله شامل چند کلیدواژه است، شاخص‌های روشنی پرسش آغازی در نظر گرفته شده است.

۱-۲- عملی بودن: یک پرسش آغازی خوب باید عملی باشد بدین معنی که باید نه تنها از نظر صلاحیت علمی، بلکه از حیث میزان وقت، پول و امکانات لجستیکی که برای اجرای طرح بدان نیازمند است، عملی باشد. لذا محقق در این مرحله باید مسئله را محدود کند. محدود کردن مسئله، شناخت محقق از مسئله و همچنین تجربه او را نشان می‌دهد. ولی باید توجه داشت که منظور آنقدر محدود کردن نیست که سؤال تبدیل به یک پرسش پیش پا افتاده و بی‌معنا شود.

برای محدود کردن مسئله پژوهشگر باید در صورت امکان، مسأله کلی را به مسائل محدودتری تقسیم کند که بتوان آنرا آزمون کرد.

× شاخص‌سازی: برای سنجیدن صفت عملی بودن پرسش آغازی، به محدود بودن آن توجه شده و بر این مبنا وجود یا عدم تحدید زمانی، مکانی و موضوعی به عنوان شاخص در نظر گرفته شده است.

۱-۳- مناسب (یا بجا) بودن: این صفت به کیفیت تبیینی، دستوری یا پیشگویانه پرسش آغازی مربوط می‌شود. به این معنی که پرسش آغازی مبتنی بر آنچه که هست باشد و نه آنچه که باید باشد (گزاره‌های اخلاقی یا مبتنی بر داوری) و یا آنچه که پیش‌بینی می‌شود در آینده باشد

× شاخص‌سازی: برای سنجش صفت مناسبیت، پرسش آغازی به دو دسته دستوری و دارای داوری ارزشی، تقسیم می‌شود.

۲- مطالعات اکتشافی:

مطالعات اکتشافی جزء لاینفک و تدارک مقدماتی تحقیق محسوب می‌شود نگاه کرد. مطالعات اکتشافی به تدوین نظری مسئله تحقیق نیز کمک می‌کند.

× شاخص‌سازی: سنجش بخش مطالعات اکتشافی تحقیق، در دو قسمت منابع خارجی (پیشینه خارجی) و منابع داخلی (پیشینه داخلی) بصورت وجود یا عدم انجام گرفته است.

۳- طرح نظری مسئله تحقیق:

منظور از طرح نظری مسئله تحقیق، بررسی نظریه‌های مربوط، نقادی آنها و در نهایت انتخاب چهارچوب نظری مناسب تحقیق است. این کار در سه مرحله صورت می‌گیرد. ۱- پس از تأمل در متون و نظریات مربوط، جنبه‌های گوناگون مسئله‌ای که در پرسش آغازی طرح شده و نیز روابطی که میان آنها برقرار است، مشخص می‌گردد. ۲- نقد و تحلیل نظریات

رقيب. ۳- برگزیدن يك طرح نظري كه باخصوصيات مسئله تحقيقش متناسب است. اين طرح نظري شالوده مرحله بعدی، معين ساختن مدل تحلیلي را تشكيل می‌دهد و در واقع طرح نظري مسئله تحقيق پل ارتباطی دو پرده گسستن و ساختن روش علمی است.

× شاخص‌سازی: برای سنجش اين مرحله، تعداد نظریاتی كه مورد بررسی قرار گرفته، وجود بخش نقد و بررسی نظریات، وجود بخشی برای معرفی چهارچوب نظري انتخابی و در نهایت وجود بخشی برای تعریف مفاهیم نظري در نظر گرفته شده است.

ب) ساختن

۱- مدل تحلیلي:

مدل تحلیلي دنباله طبیعی طرح نظري مسئله تحقيق است كه بصورت عملی نشانه‌ها و خط سیرهایی را كه نهایتاً برای اجرای كار مشاهده و تحلیل در نظر گرفته خواهند شد، به يكديگر مرتبط می‌سازد. اما آنچه كه چارچوب نظري را از مدل تحلیلي متمایز می‌كند، عملی بودن یا عملیاتی بودن مدل تحلیلي است كه باید به عنوان راهنمای مشاهده به كار رود. وظیفه مدل تحلیلي، فراهم آوردن زمینه و تسهیل در قالب‌بندی فرضیات است. در نتیجه می‌توان گفت مدل تحلیلي از مفاهیم و فرضیه‌هایی تشكيل شده است كه با هم ارتباط تنگاتنگی دارند و مجموعاً چارچوب تحلیلي منسجمی را تشكيل می‌دهند.

۱-۶- فرضیه:

يك فرضیه قضیه‌ای است كه رابطه‌ای را میان مفهوم نظري برقرار می‌كند. لذا، فرضیه يك قضیه موقتی، یا يك گمانه است كه باید مورد رسیدگی قرار گیرد. روی اين اصل، فرضیه در مرحله بعدی تحقيق با داده‌های مشاهده مقابله داده می‌شود. همانگونه كه مشهود است، استخراج فرضیه‌ها، مهمترین خدمت قابل مدل تحلیلي است و بر اين اساس معلوم می‌شود برای سنجش مدل تحلیلي باید به سراغ فرضیه‌های مقتبس از مدل رفت.

× شاخص‌سازی: تعداد فرضیه‌ها، تعداد متغیرهای (بر اساس كليدواژه) هر فرضیه و تعداد جملات هر فرضیه مواردی است كه برای سنجش مدل تحلیلي (بطور غیرمستقیم) و کیفیت فرضیه‌ها (بطور مستقیم) در نظر گرفته شده.

ج) مقایسه

۱- مشاهده:

مشاهده شامل مجموع عملیاتی است كه طی آن در مواجهه با واقعیتهای عینی بازبینی شده و به زبان داده‌ها صحت و سقم آنها بررسی می‌شود. بنابراین، در جریان اين مرحله اطلاعات زیادی گردآوری می‌شود. اين اطلاعات در مرحله بعدی به شیوه‌های منظم تحلیل خواهند شد.

اما محقق باید به سه پرسش پاسخ دهد: چه چیزی را مشاهده کنیم؟ كجا مشاهده کنیم؟ و چگونه مشاهده کنیم؟ فرضیات تحقيق، پاسخ به پرسش چه چیزی است كه در مرحله قبل به آن اشاره شد.

در اینجا پاسخ به پرسش كجا مد نظر است كه بر حسب مورد ممكن است، تمامی جمعیت موضوع تحقيق (جامعه آماری) و یا فقط نمونه‌ای از جمعیت مذکور مورد مطالعه قرار گیرد. از سوی دیگر برای پاسخگویی به پرسش چگونگی، ابزارهای مشاهده (گردآوری داده‌ها) مد نظر است.

× شاخص‌سازی: برای سنجش اينكه محل مشاهده (پاسخ به پرسش كجا) بخودی تعیین گردیده، وجود بحث درباره جامعه آماری، تعیین حجم نمونه، روش نمونه‌گیری و برای سنجش چگونگی مشاهده (پاسخ به پرسش چگونگی) انواع روش‌های گردآوری در نظر گرفته شده است.

۲- تحلیل اطلاعات:

پس از آنكه، محقق فرضیه‌هایی تدوین كرد و به مشاهداتی كه فرضیه‌ها ایجاب می‌كند. پرداخت، سپس باید ببینید اطلاعات گردآوری شده تا چه حد با فرضیه‌ها می‌خواند. تحلیل اطلاعات شامل عملیات متعددی است، اما سه عمل از میان

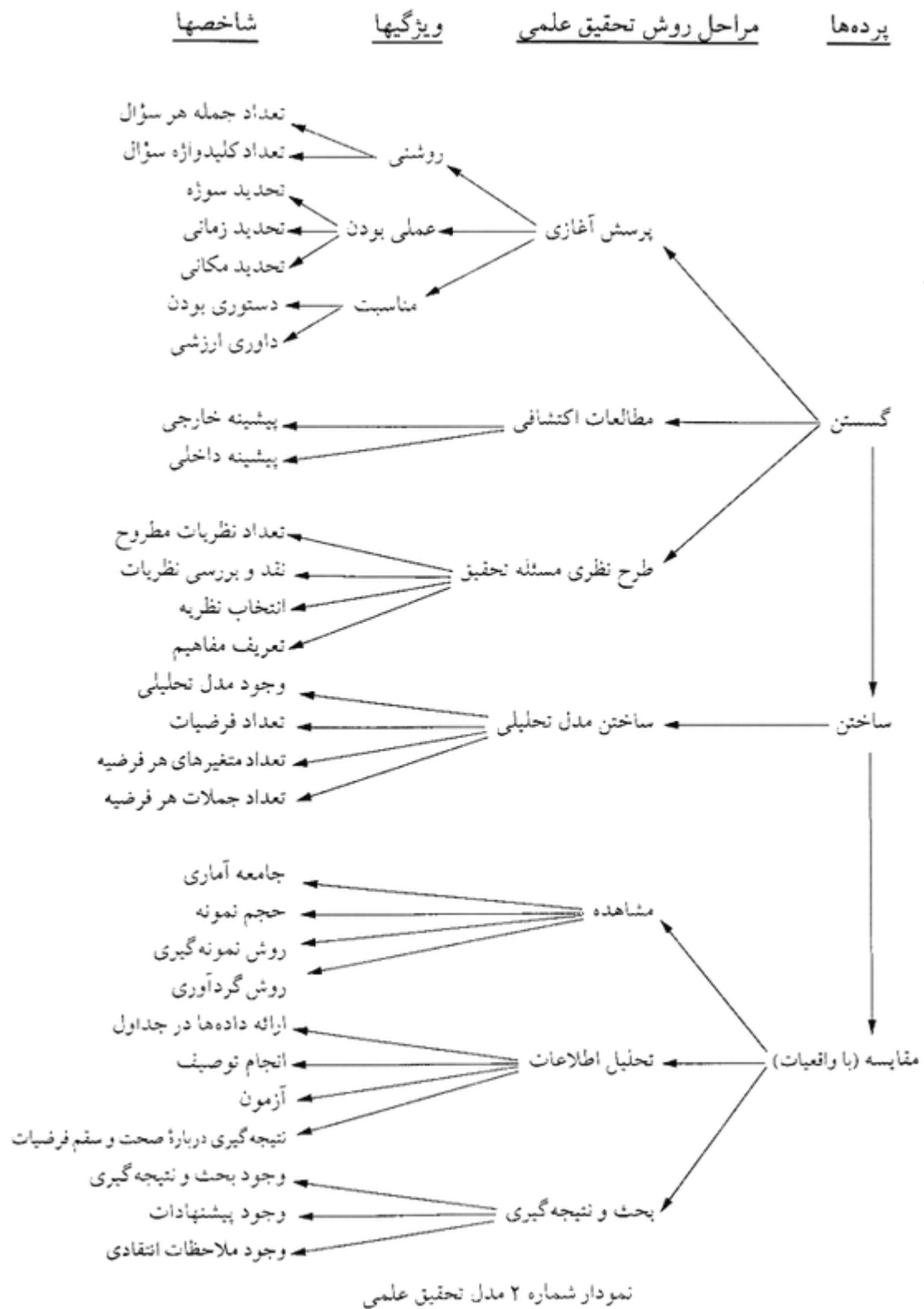
آنها مجموعاً گذرگاه اجباری را تشکیل می‌دهند:

(۱) ارائه داده‌ها در قالب جداول داده‌ها، (۲) عملیات آمار توصیفی بر روی داده‌ها، آزمون روابط میان متغیرها (برای کارهای نمونه‌ای)، (۴) مقایسه نتایج با نتایج مورد انتظار.

× شاخص‌سازی: بر اساس تعریف ارائه شده از تحلیل اطلاعات، برای سنجش آن، وجود یا عدم‌ارائه داده‌ها در قالب جداول داده، انجام عملیات آمار توصیفی (از قبیل نمودارها، جداول توزیع و...)، آزمون‌های آماری (برای موارد مبتنی بر نمونه) و انجام مقایسه نتایج با نتایج مورد انتظار در نظر گرفته شده است.

۳- بحث و نتیجه‌گیری: آخرین فراز بخش مقایسه در کار تحقیق، آخرین قسمت گزارش تحقیقی نیز خواهد بود. در این قسمت علاوه بر نتیجه‌گیری نهایی تحقیق، محقق، پیشنهادات و ملاحظات انتقادی خود را برای تحقیقات بعدی و دیگر محققین، ابراز خواهد داشت.

× شاخص‌سازی: برای سنجش این قسمت، علاوه بر وجود چنین بخشی (بخش بحث و نتیجه‌گیری)، وجود یا عدم بخش پیشنهادات و ملاحظات انتقادی در نظر گرفته شده است.

الگوی تدوین گزارش تحقیق (پایان نامه)

در نگارش پایان نامه ها موارد زیر باید مراعات گردد

(نخعی، ۱۳۷۷):

۱- فهرست اجمالی مطالب: شامل عناوین و سرفصلهای مطالب است که معمولاً در صفحه اول پایان نامه و بعد از صفحه رویی آن است.

۲- فهرست تفصیلی مطالب: که معمولاً به دنبال فهرست اجمالی آمده می شود و شامل عناوین موجود در فصول

پایان نامه است.

۳- **فهرست جداول:** شامل جداول موجود در پایان نامه است که بعد از فهرست تفصیلی مطالب آورده می شود.

۴- **فهرست نمودارها:** شامل نمودارهای بدست آمده از اطلاعات حاصله است.

۵- **صفحه تقدیم:** که معمولاً به پاس قدردانی از شخص یا اشخاص پایان نامه ها به آنها هدیه می شود.

۶- **صفحه تشکر:** این صفحه بمنظور قدردانی و ارج گذاری از زحمات کسانی که به نحوی در پایان نامه و تنظیم آن شرکت داشته اند، می باشد.

۷- **صفحه عنوان:** در این صفحه عنوان پایان نامه، نام و نام خانوادگی مجری، استاد راهنما و تاریخ نگارش پایان نامه ذکر می گردد.

۸- **کتابنامه:** از نظر بررسی متون مورد استفاده شده برای پایان نامه است که خود شامل کتاب، مجله، پایان نامه، و غیره (که شامل گزارش و یا موارد دیگر ذکر نشده می باشد) که اینها از نظر زبانی که تقسیم شده اند.

۹- **نوع ارجاع نویسی:** شامل ارجاعاتی که برای نوشتن پایان نامه مورد استفاده قرار گرفته اند، است.

۹-۱- ارجاع در متن: شامل ارجاع در متن: یعنی پس از نوشتن جمله بعد فاصله نویسنده یا گوینده آن مطلب و زمان آن جلوی جمله در پرانتز قرار می گیرد.

۹-۲- پانویسی: که بعد از پایان جمله با دادن آدرس در پایین صفحه نوشته می شود.

۹-۳- پایان فصل: که بعد از پایان هر فصل پایان نامه با دادن آدرسی که در متن نوشته شده است به آن رجوع می شود.

۱۰- **فرمت ارجاع نویسی:** که از سه نظر مورد بررسی قرار می گیرد:

۱۰-۱- تفکیک زبانی: ارجاعاتی که مورد استفاده قرار گرفتند از نظر زبان اصلی فارسی و لاتین بررسی می شود.

۱۰-۲- تفکیک ماده: شامل نوع مدرکی است که به عنوان مرجع در نظر گرفته شده است که آیا مثلاً تفکیک پایان نامه از مجله و.... شده است که هم بطور عموم ذکر گردیده است؟

۱۰-۳- رعایت ترتیب: در نوشتن ارجاعات که باید به ترتیب الفبا (در هر دو زبان) باشد.

۱۱- **ارکان ارجاع نویسی:** شامل ارکان اصلی ارجاعات است:

۱۱-۱- پدیده آورنده شامل: مؤلف و یا مترجم.

۱۱-۲- عنوان منبع

۱۱-۳- مشخصات نشر شامل: ناشر، محل نشر و سال انتشار.

تحلیل روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی موجود در مرکز

مجری: مریم خسروی؛ همکار: بهزاد دوران، داوران: دکتر زهره خسروی و محمود بابائی - پاییز ۱۳۷۸

فصل چهارم

مشاهده و تحلیل اطلاعات

جامعه آماری مورد مطالعه

پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران که محدوده سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۷۶ را در برمیگیرد، ۱۳۶ عنوان از دانشگاه‌های مختلف دولتی به شرح زیر است: دانشگاه تربیت مدرس ۳۹ عنوان، دانشگاه علامه طباطبائی ۶۵ عنوان، دانشگاه شهید چمران ۱۲ عنوان، دانشگاه تربیت معلم ۱۳ عنوان و دانشگاه شیراز ۷ عنوان. متأسفانه در مرکز، از پایان‌نامه‌های گروه روانشناسی دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، الزهراء، فردوسی و علوم پزشکی ایران اثری یافت نشد! هر چند آمار پایان‌نامه‌های موجود نیز بسیار ناقص بنظر می‌رسد (بطور مثال: بنا بر اطلاع تعداد پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی تا پایان بهار ۱۳۷۶، در دانشگاه تربیت مدرس ۹۹ عنوان بوده است!) بنابراین، پرواضح است که نه تنها نمی‌توان پایان‌نامه‌های موجود در مرکز را، جامع دانست بلکه آنها را نمی‌توان نمونه‌ای نیز از جامعه پایان‌نامه‌های نوشته شده در دانشگاه‌های دولتی کشور (لااقل در این رشته) دانست! بر این مبنا و با توجه به محدودیت‌های لجستیکی تحقیق (عدم تخصیص بودجه تحقیقاتی، کوتاه بودن بازه زمانی تحقیق و...) تعداد ۳۰ عنوان پایان‌نامه - بدون مدعای تعمیم‌پذیری - براساس روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک طبقاتی متناسب، براساس فرمول $NK=NKP/KN$ (که در آن KN تعداد مربوط به هر طبقه می‌باشد) نسبت KP هر دانشگاه مشخص و سپس با استفاده از knP تعداد متناسب هر دانشگاه، انتخاب گردید.

توزیع پایان‌نامه‌های مورد بررسی بدین شرح است: از دانشگاه تربیت مدرس ۱۰ عنوان، دانشگاه علامه طباطبائی ۱۴ عنوان، دانشگاه شهید چمران ۳ عنوان، دانشگاه تربیت معلم ۲ عنوان و از دانشگاه شیراز ۱ عنوان.

پرسش ۱: آیا پایان‌نامه‌ها، دارای بیشتر مراحل تحقق است؟ به چه میزان؟

برای پاسخگویی به این پرسش، همانطوری که از جدول شماره ۱ برمی‌آید اکثر پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی، دارای اکثر مراحل تحقیق است.

مباحث	فراوانی دارد	فراوانی ندارد
	درصد دارد	درصد ندارد
سوال تحقیق	۲۸ ٪۹۳/۳	۲ ٪۶/۷
تاریخچه	۲۸ ٪۹۳/۳	۲ ٪۶/۷
پیشینه خارجی	۲۸ ٪۹۳/۳	۲ ٪۶/۷

۲ ٪۶/۷	۲۸ ٪۹۳/۳	پیشینه داخلی
۴ ٪۱۳/۳	۲۶ ٪۸۶/۷	چارچوب نظری
۳۰ ٪۱۰۰	۰	مدل تحقیق
۲ ٪۶/۷	۲۸ ٪۹۳/۳	تعریف مفاهیم
٪۳۳/۳ ۱۰	۲۰ ٪۶۶/۷	فرضیه
۳ ٪۳۰	۲۷ ٪۹۰	جامعه آماری
۰	۳۰ ٪۱۰۰	روش نمونه‌گیری
۰	۳۰ ٪۱۰۰	روش پژوهش
۰	۳۰ ٪۱۰۰	روش گردآوری
۱۵ ٪۵۰	٪۵۰ ۱۵	ارائه داده‌ها □ در □ جداول
۲ ٪۶/۷	۲۸ ٪۹۳/۳	انجام توصیف
۱۵ ٪۵۰	۱۵ ٪۵۰	وجود نمودار
۱ ٪۳/۳	۲۹ ٪۹۶/۷	آزمون
۱۳ ٪۴۳/۳	۱۷ ٪۵۶/۷	صحت و سقم فرضیات
۱ ٪۳/۳	۲۹ ٪۹۶/۷	فصل نتیجه‌گیری
۰	۳۰ ٪۱۰۰	پیشنهادهات

پرسش ۲: آیا در پایان نامه ها ترتیب مراحل تحقیق رعایت شده است؟ به چه میزان؟

همه _____ انطور _____ که _____ در _____ ج _____ دل _____ ش _____ ماره _____ دو
مشاهده _____ می شود، _____ فصول _____ پایان نامه های _____ مورد _____ مطالعه _____ با _____ مدل _____ تحقیق _____ ما، _____ مطابق _____ نیست.

جدول شماره ۲

شماره فصول	ترتیب فصول	درصد فراوانی
۱	سؤال تحقیق	۲۳ ٪۷۶/۶
۲	مطالعات اکتشافی	۲۶ ٪۶۶/۷
۳	طرح نظری مسئله تحقیق	۰
۴	ساختن مدل تحلیل	۰
۵	مشاهده	۰
۶	تحلیل اطلاعات	۰
۷	بحث و نتیجه گیری	۰

جدول شماره ۳

شماره فصول	ترتیب فصول	فراوانی
		درصد
۱	سؤال تحقیق	۲۳ ٪۷۶/۶
۲	مطالعات اکتشافی و طرح نظری مسئله تحقیق	۲۶ ٪۶۶/۷
۳	مشاهده	۲۷ ٪۹۰
۴	تحلیل اطلاعات	۲۴ ٪۸۰
۵	بحث و نتیجه گیری	۲۵ ٪۸۳/۳

بدین ترتیب ملاحظه می شود که در اکثر پایان نامه ها ترتیب مراحل روش تحقیق رعایت شده است.
پرسش ۳: در پایان نامه ها از چه تکنیکهایی برای گردآوری اطلاعات استفاده شده است؟

جدول شماره ۴ گویای این مطلب است که در پایان نامه های مورد بررسی این تحقیق، روش پرسشنامه حضوری، نزد دانشجویان، معمولترین روش گردآوری اطلاعات محسوب می شود.

جدول شماره ۴

روشهای گردآوری اطلاعات	فراوانی مشاهده شده
	درصد
مصاحبه	۱ ۳/۳٪
پرسشنامه حضوری	۲۴ ۸۰٪
پرسشنامه مطالعه ای	۱ ۳/۳٪
مصاحبه - مشاهده غیرمستقیم	۱ ۳/۳٪
و پرسشنامه حضوری	
مصاحبه و مطالعه	۱ ۳/۳٪
مصاحبه و پرسشنامه حضوری	۱ ۳/۳٪
جمع	۳۰

پرسش ۴: آیا در پایان نامه ها مراعات معیارهای تدوین گزارش تحقیق علمی (پایان نامه) شده است؟ همانطوری که جدول شماره ۵ بیانگر آنست، در تقریباً تمامی پایان نامه ها قواعد تدوین گزارش علمی (به استثنا موارد فهرستهای جداول و نمودارها، ارجاع نویسی در پانویس و فرمت ارجاع نویسی به تفکیک ماده ارجاع مراعات شده است.

جدول شماره ۵

	فراوانی	(دارد)
	درصد	
فهرست اجمالی مطالب	۲۹ ۹۶/۷٪	
فهرست تفصیلی مطالب	۳۰ ۱۰۰٪	
فهرست جداول	۲۱ ۷۰٪	
فهرست نمودارها	۱۲ ۴۰٪	

۲۲ ٪۷۳/۳	صفحه تقدیر
۳۰ ٪۱۰۰	صفحه تشکر
۳۰ ٪۱۰۰	صفحه عنوان
۲۶ ٪۸۶/۶	ارجاع نویسی (در متن)
۴ ٪۱۳/۳	ارجاع نویسی (پانویسی)
۳۰ ٪۱۰۰	فرمت ارجاع نویسی
۳۰ ٪۱۰۰	فرمت (تفکیک زبانی)
۰	فرمت (تفکیک ماده)
۳۰ ٪۱۰۰	فرمت (رعایت ترتیب)
۳۰ ٪۱۰۰	ارکان ارجاع نویسی
۳۰ ٪۱۰۰	کتابنامه
۳۰	جمع

تحلیل روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی موجود در مرکز

مجری: مریم خسروی؛ همکار: بهزاد دوران، داوران: دکتر زهره خسروی و محمود بابائی - پاییز ۱۳۷۸

فصل پنجم:

بحث و نتیجه‌گیری

آنچه در این طرح بررسی گردید روش‌شناسی تعدادی از پایان‌نامه‌های رشته روان‌شناسی بود. مرود نتایج، نکات زیر قابل ذکر است:

معیار بررسی در این طرح، الگوی کیوی و کامپنهود بود که جز در مواردی محدود، در تمامی پایان‌نامه‌های مورد بررسی، این مراحل به همان ترتیب ذکر شده موجود است.

تفاوت اساسی مشاهده شده مربوط به مرحله چهارم یعنی مدل تحلیلی تحقیق است. به این معنا که در پایان‌نامه‌های مورد بررسی مدل تحلیلی به صورتی که کیوی و کامپنهود (بصورت شماتیک) ارائه نموده‌اند، موجود نیست.

تقریباً تمامی نمونه پایان‌نامه‌ها دارای پرسش تحقیق بودند و پرسش تحقیق در ۷۶/۶٪ پایان‌نامه‌ها فصل یک، در ۶/۷٪ پایان‌نامه‌ها در فصل ۲ و ۱۰٪ پایان‌نامه‌ها در فصل سوم ارائه شده است.

اکثریت پایان‌نامه‌ها واجد فصول مطالعات اکتشافی و چارچوب نظری تحقیق (بطور مشترک) هستند که ۲۶ مورد (۶۶/۷٪) در فصل دوم و ۲ مورد (۶/۷٪) در فصل سوم خود این مباحث را قرار داده‌اند. نزدیک به تمام آنها دارای مرحله مشاهده‌اند، ولی ۹۰٪ آنها این مرحله را در فصل ۳ و ۲ مورد، (۶/۷٪) آنرا در فصل چهارم طرح کرده‌اند.

تقریباً تمامی آنها دارای مرحله تحلیل اطلاعات بوده‌اند اما ۸۰٪ آنها این مرحله را در فصل ۴ و ۲ مورد (۶/۷٪) در فصل ۳ و ۲ مورد نیز (۶/۷٪) در فصل ۵ ارائه کرده‌اند.

بحث و نتیجه‌گیری و همچنین پیشنهادات را ۲۵ مورد (۸۳/۳٪) آنها در فصل ۵، ۲ مورد (۶/۷٪) در فصل چهار و ۲ مورد نیز (۶/۷٪) در فصل شش آورده‌اند.

همانطوریکه ذکر گردید، مدل ارائه شده با پایان‌نامه‌های مورد بررسی، دارای اشتراکات زیادی بود و این موضوع بیانگر آن است که تمامی دانشجویان و همچنین دانشگاه‌ها با ملاحظه مدلی خاص، اصولی را برای گزارش پایان‌نامه‌ها رعایت کرده‌اند. تفاوت بارز این مدل با پایان‌نامه‌های مورد بررسی (همانطور که پیشتر ذکر شد) در مرحله چهار (مدل تحلیلی تحقیق) است. اندک تفاوت‌های دیگری که دیده می‌شود، به نظری می‌رسد وابسته به اهمیتی دارد که دانشگاه‌های مختلف برای مراحل مختلف روش تحقیق قایل می‌شوند.

پیشنهادهات:

۱- روش ارائه شده در این گزارش به منظور ارز یابی فعالیت‌های تحقیقاتی در دانشگاه‌ها، می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد.

۲- روش و الگوی ارائه شده در این گزارش، معیاری بیرونی و کمی، برای رد یا قبول طرح‌های پژوهشی، در سطح پایان‌نامه‌های تحصیلی لااقل، در اختیار هیات‌های بررسی و تصمیم‌گیران می‌گذارد.

۳- بر پایه این روش و الگو، می‌توان به مطالعه و بررسی روش‌شناسی در سایر رشته‌های علمی نیز پرداخت و

در نهایت به یک الگوی کلی و جامع ارزیابی دست یافت.

۴- ارزیابی پایان نامه‌های تحصیلی، علاوه بر ارزیابی کیفی دانشگاهها، معیاری برای ارزیابی ساتید راهنما و مشاور می‌تواند محسوب گردد(و احیاناً ضابطه‌ای برای ارتقا به حساب آید).

۵- با ارزیابی کیفیت روش‌شناسی، می‌توان به مؤثر بودن یا بی‌اثر بودن دروس روش تحقیق و یا کلاس‌های روش تحقیق پی برد و به چاره‌جویی پرداخت.

محدودیتها:

از جمله محدودیت‌های عمده این طرح باید به موارد زیر اشاره داشت:

- ۱- کمبود نیروی انسانی
- ۲- کمبود بودجه
- ۳- کمبود وقت (زمان)
- ۴- تعداد اندک پایان نامه‌های مورد بررسی
- ۵- عدم قدرت تعمیم نتایج ارزیابی به دیگر پایان نامه‌های این رشته.

تحلیل روش‌شناسی پایان‌نامه‌های رشته روانشناسی موجود در مرکز

مجری: مریم خسروی؛ همکار: بهزاد دوران، داوران: دکتر زهره خسروی و محمود بابائی - پاییز ۱۳۷۸

منابع

«کتب»

- ۱- بست، جان. ۱۳۷۶. روشهای تحقیق در علوم تربیتی و رفتاری. حسن پاشاشریفی، نرگس طالقانی. تهران: رشد.
- ۲- دنوبالدبی. ون‌دلن. ۱۳۷۳. مبانی پژوهش در علوم تربیتی (و سایر زمینه‌های وابسته). جعفر نجفی‌زند. تهران: قومس.
- ۳- دلاور، علی. ۱۳۷۱. روشهای تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: پیام نور.
- ۴- دلاور، علی. ۱۳۷۱. روشهای آماری در روان‌شناسی و علوم تربیتی. تهران: پیام نور.
- ۵- دوورژه، موریس. ۱۳۷۵. روشهای علوم اجتماعی. ترجمه خسرو اسدی. تهران: امیرکبیر.
- ۶- رفیع‌پور، فرامرز. ۱۳۷۵. کندوکاوها و پنداشته‌ها (مقدمه‌ای بر روشهای شناخت جامعه و تحقیقات اجتماعی). تهران: شرکت‌سهامی انتشار.
- ۷- ریاحی، غلامحسین. ۱۳۶۹. آشنایی با اصول و روش تحقیق. تهران: اشرافیه.
- ۸- ساده، مهدی. ۱۳۷۵. روشهای تحقیق با تأکید بر جنبه‌های کاربردی. تهران: مولف.
- ۹- ساروخانی، محمدباقر. ۱۳۷۳. روشهای تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: مؤسسه علوم اجتماعی و مطالعات فرهنگی.
- ۱۰- طالب، مهدی. ۱۳۶۹. چگونگی انجام مطالعات اجتماعی. تهران: امیرکبیر.
- ۱۱- عزتی، مرتضی. ۱۳۷۶. روش تحقیق در علوم اجتماعی (کاربرد در زمینه مسائل اقتصادی). تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۲- کرلینجر، فرد، ان. ۱۳۷۴. مبانی پژوهش در علوم رفتاری. حسن پاشا شریفی، جعفر نجفی‌زند. تهران: آوای نور.
- ۱۳- کیوی، ریمون. کامپنهود، لوکوان. ۱۳۷۵. روشهای تحقیق در علوم اجتماعی (نظری و عملی) عبدالحسین نیک‌گهر. تهران: توتیا.
- ۱۴- نادری، عزت‌الله. سیف‌نراقی، مریم. ۱۳۷۶. روشهای تحقیق در علوم انسانی (با تأکید بر علوم تربیتی). تهران: دفتر تحقیقات و انتشارات بدر.
- ۱۵- نبوی، بهروز. ۱۳۶۶. مقدمه‌ای بر روش تحقیق در علوم اجتماعی. تهران: فروردین.
- ۱۶- نجفی، رضا. ۱۳۷۷. تندآموز و راهنمای پایان‌نامه‌نویسی. تهران: همگتان.
- ۱۷- نصف، مرتضی. ۱۳۷۱. اصول و روشهای آمار. تهران: دانشگاه تهران.
- ۱۸- هومن، حیدرعلی. ۱۳۷۶. شناخت روش علمی در علوم رفتاری. تهران: پارسا.

«پایان‌نامه‌ها»

- ۱- اسفندیاری، منصور. ۱۳۵۸. ارزشیابی پایان‌نامه‌های فوق لیسانس کتابداری دانشگاه‌های تهران - شیراز تا پایان سال ۱۳۵۷. کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.
- ۲- اکرمی، روح‌انگیز. ۱۳۷۱. ارزیابی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد کتابداری از نظر کاربرد روشهای تحقیق در آنها از سال

۱۳۷۰-۱۳۵۵ در سه دانشگاه تهران، شیراز علوم پزشکی ایران. کارشناسی ارشد. علوم پزشکی ایران.
۳- غفرانی، شهلا. ۱۳۷۱. نگاهی به بررسی تجزیه و تحلیل طرحهای تحقیقاتی معاونت پژوهشی و برنامه ریزی دانشگاه تهران. کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران.

«مقالات»

- ۱- ایمان، محمدتقی. ۱۳۷۵. ابهام روش شناسی و تنگنایهای پژوهش در ایران. مجموعه مقالات آموزش عالی. تهران.
- ۲- بنی اقبال، ناهید. ۱۳۶۸. پایان نامه ها به عنوان ابزار تحقیق و اطلاع رسانی. مجموعه مقالات سمینار تحقیق و توسعه. تهران ۲۶-۲۸ تیر ماه. سازمان پژوهشهای علمی و صنعتی ایران.
- ۳- سریع القلم، محمود. ۱۳۷۴. حد فاصل میان روش تحقیق و روش شناسی در علم سیاست. بررسی روشها و فنون مورد استفاده در آموزش و پژوهش علوم اجتماعی.

Reference:

- 1- Busha, Charles H., and Stephen P. Harter. 1980. Research methods in librarianship; techniques and interpretation. New York: Academic Press.
- 2- Pillai, C.V. Rajan. 1985. Research methodology in social sciences, Herald of library science. V24. N1-2. January- april. 15-18
- 3- Selltitz, Jahoda, deutsch, Cook, 1960, research method in social relations. Henry Holt and company.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

روش گردآوری						تحلیل اطلاعات					
مصاحبه	مشاهده		پرسشنامه			ارائه داده ها در جداول	انجام توصیف	نمودار	نوع آزمون		نتیجه گیری درباره
	مستقیم	غیرمستقیم	حضوری	پستی	مطالعه				بارزایانتریک	غیربارزایانتریک	
											صحت و مقیم فرضیات

جدول ثبت داده‌های الگوی تدوین گزارش تحقیق

جدول ثبت داده‌های الگوی تدوین گزارش تحقیق

کد	فهرست اجمالی مطالب	فهرست تفصیلی مطالب	فهرست جداول	فهرست نوارها	صفحه تشکر	صفحه عنوان	نوع قلم	میانگین

مدل شکل صوری پایان نامه‌ها

[illegible][illegible]